

เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

ในวโรกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษแก่ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล พ.ศ. ๒๕๔๘ นับเป็นเกียรติยศและสิริมงคลแก่ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ครอบครัว และวงศ์ตระกูลอย่างยิ่ง จึงขอเสนอข้อมูลบางประการเกี่ยวกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ดังนี้ *

๑. ประวัติ เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าจัดสร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ เดิมทีมีพระราชดำริจะพระราชทานแต่เฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ด้วยทรงพระอนุสรณ์ค่านึงว่า การที่พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงอยู่ในราชสมบัติยั่งยืนตลอดมาก็ด้วยความจงรักภักดี และการปฏิบัติราชการเรียบร้อยของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวงทั้งมีพระราชประสงค์จะทรงชุบเลี้ยงบรรดาทายาทของบุคคลเหล่านี้ ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในราชการสืบเนื่องต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทายาทของผู้ได้รับพระราชทานสามารถรับพระราชทานตราสัญลักษณ์ของบิดาได้ และทรงคิดคำขวัญจารึกบนดวงตราว่า "เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ" อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายขอบเขตการพระราชทานไปยังผู้ทำประโยชน์อื่นๆ ทั้งในราชการแผ่นดินและในราชการส่วนพระองค์ด้วย เช่น พ่อค้าวานิช และคู่สมรสของผู้ดำรงตำแหน่งบางตำแหน่ง เป็นต้น

๒. ลักษณะทั่วไป เครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้งหลายของไทยแบ่งออกเป็นหลายประเภท แต่ละประเภทมีหลายชั้นตรา แต่ละชั้นตราจะมีขนาด รูปร่าง เครื่องหมาย และสิ่งดงามด้วยความหมายและศิลปะอันวิจิตรบรรจง เครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละประเภทจะมีชื่อเพื่อจำแนกให้เห็นว่าแตกต่างออกไปจากชื่อและประเภทอื่นดังที่นิยมเรียกว่า "ตระกูล" เช่น ตระกูลมงกุฎไทย (รูปมงกุฎ ใช้สีน้ำเงิน) ตระกูลช้างเผือก (รูปช้างเผือก ใช้สีแดง) ตระกูลดิเรกคุณาภรณ์ (รูปครุฑ ใช้สีเขียว) ตระกูลจุลจอมเกล้า (พระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๕ ใช้สีชมพู อันเป็นสีประจำวันอังคาร วันพระบรมราชสมภพ) สีของเครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละตระกูลจะเห็นได้จากสีแพรแถบติดอกเสื้อ สีแพรแถบสวมคอ และสีสายสะพายของแต่ละตระกูล ส่วนรูปภาพเครื่องหมายจะเห็นได้จากรูปภาพที่ดวงตราห้องสายสะพายหรือห้องแพรแถบและที่ดาราประดับอกเสื้อ

* คัดลอกเนื้อหาจากหนังสือเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ โดยได้รับอนุญาตให้จัดพิมพ์โดย สวัสดิการสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๓. ลำดับชั้นตรา เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลจุลจอมเกล้าจำแนกออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทฝ่ายหน้าสำหรับบุรุษ และประเภทฝ่ายในสำหรับสตรี คำว่าฝ่ายหน้าและฝ่ายในเรียกตามตำแหน่งที่เคยจัดให้ฝ่ายฯ ตั้งแต่สมัยโบราณ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลจุลจอมเกล้าประกอบด้วย ชั้นตราเรียงลำดับจากชั้นเริ่มต้นไปสู่ชั้นสูงสุดในแต่ละฝ่าย ดังนี้

บุรุษ (ฝ่ายหน้า)	สตรี (ฝ่ายใน)
<p>ทายาทที่รับพระราชทานตราสืบตระกูล จะได้รับตราดังนี้ แล้วแต่กรณี คือ</p> <p>๑. ตติยานุจุลจอมเกล้า (ต.อ.จ.) หรือ</p> <p>๒. ตติยจุลจอมเกล้า (ต.จ.)</p>	<p>๑. จตุตถจุลจอมเกล้า (จ.จ.)</p> <p>๒. ตติยจุลจอมเกล้า (ต.จ.)</p> <p>๓. ทุตติยจุลจอมเกล้า (ท.จ.)</p> <p>ผู้ได้รับพระราชทานสามชั้นตรานี้ (ยกเว้นสตรีในราชสกุลตั้งแต่หม่อมหลวงขึ้นไป) ใช้คำนำหน้านามว่า "คุณหญิง" หรือ "คุณ" แล้วแต่กรณี</p>
<p>สำหรับการพระราชทานแก่บุคคลทั่วไป ปกติแล้วจะเริ่มต้นและเรียงไปหาชั้นสูงสุดตามลำดับ ดังนี้</p> <p>๑. ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ต.จ.ว.)</p> <p>๒. ทุตติยจุลจอมเกล้า (ท.จ.)</p> <p>๓. ทุตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.)</p> <p>๔. ปฐมจุลจอมเกล้า (ป.จ.)</p> <p>๕. ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ (ป.จ.ว.) (สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์)</p>	<p>๔. ทุตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.)</p> <p>๕. ปฐมจุลจอมเกล้า (ป.จ.)</p> <p>ผู้ได้รับพระราชทานสองชั้นตรานี้ (ยกเว้นสตรีในราชสกุลตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไป) ใช้คำนำหน้านามว่า "ท่านผู้หญิง" หรือ "คุณ" แล้วแต่กรณี</p>

๔. ลักษณะพิเศษ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลจุลจอมเกล้ามีลักษณะพิเศษคือ ใช้พระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เป็นชื่อเรียก ใช้พระบรมสาทิสลักษณ์เป็นรูปภาพเครื่องหมายและใช้สีวันพระบรมราชสมภพเป็นสีประจำ นอกจากนี้ ยังมีลักษณะพิเศษทำให้แตกต่างไปจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์อื่นๆ ทุกตระกูลของไทย ดังนี้

๔.๑ จำนวน แต่ละชั้นตราทั้งของฝ่ายหน้าและฝ่ายในมีจำนวนจำกัด เช่น ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ต.จ.ว.) อันเป็นชั้นตราแรกสำหรับบุรุษ มีจำนวนเพียง ๒๕๐ ดวง แสดงว่าในขณะที่หนึ่งๆ จะไม่มีตัวบุคคลผู้ได้รับพระราชทานเกินกว่า ๒๕๐ คน จตุตถจุลจอมเกล้า (จ.จ.) อันเป็นชั้นตราแรกสำหรับสตรีซึ่งผู้ได้รับพระราชทาน

มีสิทธิใช้คำนำหน้านามว่า "คุณหญิง" หรือ "คุณ" มีจำนวนเพียง ๑๕๐ ดวง ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ท.จ.ว.) ซึ่งสตรีผู้ได้รับพระราชทานมีสิทธิใช้คำนำหน้านามว่า "ท่านผู้หญิง" มีจำนวนเพียง ๑๐๐ ดวง เมื่อชั้นตราใดมีผู้ได้รับพระราชทานอยู่เต็มจำนวน ก็จะไม่พระราชทานชั้นตรานั้นแก่ผู้อื่นเพิ่มเติมอีก ชั้นตราว่างจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ได้รับพระราชทานวายชนม์หรือได้เลื่อนชั้นตราสูงขึ้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า สำหรับฝ่ายหน้า มี ๓ ชั้น ๗ ชนิด

ชั้นที่ ๑ มี ๒ ชนิด	ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ	ไม่จำกัดจำนวน
	ปฐมจุลจอมเกล้า	มีจำนวน ๓๐ สำหรับ
ชั้นที่ ๒ มี ๒ ชนิด	ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	มีจำนวน ๒๐๐ สำหรับ
	ทุติยจุลจอมเกล้า	มีจำนวน ๒๕๐ ดวง
ชั้นที่ ๓ มี ๓ ชนิด	ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	มีจำนวน ๒๕๐ ดวง
	ตติยจุลจอมเกล้า	มีจำนวน ๒๕๐ ดวง
	ตติยานุจุลจอมเกล้า	มีจำนวน ๑๐๐ ดวง

๔.๒ การสืบตระกูล ในกรณีที่ผู้ได้รับพระราชทานเป็นบุรุษ และได้รับพระราชทานสูงขึ้นถึงบางชั้นตรา เมื่อผู้นั้นวายชนม์ลง ญาติผู้ใหญ่อาจขอพระราชทานตราสืบตระกูลให้แก่บุตรชายคนใหญ่ของผู้วายชนม์ที่มีความประพฤติเหมาะสมได้ตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

สถานะของผู้วายชนม์	การสืบตระกูลของทายาท
บิดาได้รับ ต.อ.จ. ต.จ. หรือ ต.จ.ว.	เมื่อบิดาวายชนม์ลง ทายาทจะยังไม่มีสิทธิรับตราสืบตระกูล
บิดาได้รับ ท.จ. หรือ ท.จ.ว.	บุตรชายคนใหญ่จะได้รับ ต.จ. เมื่อบิดาวายชนม์แล้ว
บิดาได้รับ ป.จ. หรือ ป.จ.ว.	บุตรชายคนใหญ่จะได้รับ ต.จ. แม้บิดายังไม่วายชนม์
	ในกรณีการสืบตระกูลข้างต้น หากบุตรชายคนใหญ่วายชนม์เสียก่อน หรือไม่เหมาะสมจะรับพระราชทานทายาทชั้นหลานที่เป็นชายอาจได้รับ ต.อ.จ. สืบต่อไปได้ (แต่ถ้าไม่มีบุตรชาย จะข้ามไปชั้นหลานไม่ได้)

๔.๓ เครื่องยศ ในสมัยก่อนผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าบางชั้นตราจะได้รับพระราชทานเครื่องยศ เช่น หีบหมากทองคำ เขียนหมากทองคำ กระโถนทองคำ เป็นเครื่องประกอบด้วย เวลาเข้าเฝ้าฯ ก็ให้นำติดตัวไปใช้ประโยชน์หรือวางไว้เป็นเกียรติยศ ในระยะหลังเนื่องจากจำนวนผู้ได้รับพระราชทานมีมากขึ้นและเครื่องยศเป็นของมีราคาสูง ฝีมือประณีต ทำยาก มีจำนวนจำกัด จึงงดการพระราชทาน แต่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้ที่อยู่ในเกณฑ์เคยได้รับพระราชทานเครื่องยศมาแต่โบราณสามารถขอยืมชุดที่มีอยู่ในขณะนี้จากกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เพื่อนำมาถ่ายภาพเป็นเกียรติยศได้ ดังนี้

บุรุษ (ฝ่ายหน้า)		สตรี (ฝ่ายใน)	
ชั้นตรา	เครื่องยศ	ชั้นตรา	เครื่องยศ
ต.อ.จ.	ไม่มีเครื่องยศ	จ.จ.	ไม่มีเครื่องยศ
ต.จ.		ต.จ.	
		ท.จ.	
ต.จ.ว.	- เสื้อครุยปัก จ.จ.จ. - กาทองคำ โต๊ะทอง (เดิมผู้ได้รับชั้นตรานี้มักเป็นพระยา จึงเรียกว่า พระยาโต๊ะทอง)	ท.จ.ว.	- กาทองคำ โต๊ะทอง - หีบหมากทองคำ - กระโถนทองคำ - ผ้าปักทองแล่ง
ท.จ.	- เสื้อครุยปัก จ.จ.จ.	ป.จ.	- เครื่องยศเหมือนชั้น ท.จ.ว.
ท.จ.ว.	- กาทองคำ โต๊ะทอง - คนโททองคำ พานรอง - กระโถนทองคำ - พานทองคำพร้อมมณฑป ซองพลู ซองบุหรี ตลับใส่ สีผึ้งทอง มีด้ามทอง จอกหมากทองคำ (เดิมผู้ได้รับพระราชทานชั้นตรานี้มักเป็นพระยา จึงเรียกว่า พระยาพานทอง)		- เพิ่มชั้นทองคำ

บุรุษ (ฝ่ายหน้า)		สตรี (ฝ่ายใน)	
ชั้นตรา	เครื่องยศ	ชั้นตรา	เครื่องยศ
ป.จ. ป.จ.ว.	<ul style="list-style-type: none"> - เสื้อครุยปัก จ.จ.จ. - เครื่องยศเหมือนชั้น ท.จ. ท.จ.ว. - เพิ่มทับหมากไม้แดง หุ้มทองคำ - ชุดเครื่องแต่งกายมีมาลา เส้าเสทิ้น เสื้อทรงประพาส คอบัว รัตประคด และ ดาบฝักทองคำ (เดิมผู้ได้รับ พระราชทานชั้น ป.จ. มักเป็น เจ้าพระยา) 		

๔.๔ การใช้คำนำหน้านาม บุรุษที่ได้รับพระราชทานไม่ว่าชั้นตราใด ไม่มีคำนำหน้านามเป็นพิเศษ แต่ผู้ได้รับพระราชทานที่เป็นสตรี จะมีสิทธิใช้คำนำหน้านามเป็นพิเศษ ดังนี้

ชั้นตราของสตรี (ฝ่ายใน)	คำนำหน้านาม
จ.จ. ต.จ. ท.จ.	<ul style="list-style-type: none"> - คุณหญิง (สำหรับผู้ที่สมรสหรือเคยสมรสแล้ว) - คุณ (สำหรับผู้ยังไม่สมรส) - สตรีในราชสกุลที่เคยใช้คำว่า หม่อม ม.ล. ม.ร.ว. ม.จ. ยังคงใช้คำนำหน้านามเดิมต่อไป
ท.จ.ว. ป.จ.	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านผู้หญิง (สำหรับผู้ที่สมรสหรือเคยสมรสแล้ว) - คุณ (สำหรับผู้ยังไม่สมรส) - สตรีในราชสกุลที่เคยใช้คำว่า ม.ล. ม.ร.ว. ให้ใช้คำว่า ท่านผู้หญิง นอกจากนั้นใช้คำนำหน้านามตามเดิม

๕. การขอพระราชทาน การจะพระราชทานเครื่องราชตระกูลนี้ ชั้นตราใด แก่ผู้ใด ย่อมเป็นไปตามพระราชอัธยาศัย ไม่มีการขอพระราชทานขึ้นไป และไม่มีคณะกรรมการพิจารณา

